

א. משמעות ביכורים במקרא

במספר מקומות במקרא מופיעים הביכורים הן כמצווה מעשית והן כמליצה סמלית:

- עבודת ה' הראשונה המתוארת במקרא היא הבאת ביכורים: "וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קִין מִפְּרֵי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַה': וְהִבֵּל הֵבִיא גַם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוּ וּמִחֻלְבֵּהוּ וַיִּשַׁע ה' אֶל הִבֵּל וְאֶל מִנְחָתוֹ" (בראשית ד', ג-ד).
 - בני ישראל מצווים במספר מקומות להביא את ביכורי אדמתם לבית המקדש: "וְרֵאשִׁית בְּכוֹרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תִבְשֵׁל גְּדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ" (שמות כ"ג, יט; ל"ד, כו).²
 - בתחילת סיפור יציאת מצרים מכנה ה' את בני ישראל בלשון חיבה: "בְּנֵי בְּכֹרֵי יִשְׂרָאֵל", ואחר כך מביא ה' את מכת בכורות על מצרים (שמות ד', כב-כג).
 - המרגלים מביאים מפירות ארץ ישראל בזמן הביכורים: "וְהָיְתָה יְמֵי בְּכוֹרֵי עֲנָבִים" (במדבר י"ג, כ).³
 - בספר ירמיה מונה הנביא את בני ישראל "וְרֵאשִׁית תְּבוּאָתָה" של ה' כשבאו לארץ ישראל לאחר נדודיהם הארוכים במדבר (ירמיה ב', א-ג).
 - ישיבת עם ישראל בארצו מנוסחת בלשון "נטיעה".⁴
 - בנבואת הנחמה מנבא יחזקאל על הבאת ביכורים (יחזקאל מ"ד, ל) ובימי שיבת ציון, השבים אכן הביאו ביכורים לבית ה' (נחמיה י', ל; לו; י"ג, כט-לא).
- לאור זה, יש לראות בהבאת הביכורים דרך מיוחדת של התקרבות לעבודת ה' – מימי אדם הראשון ובניו לאחר גירושם מגן עדן, ועד לעבודת ה' של בני ישראל בארצם.

¹ ברצוני להודות על ההערות וההארות החשובות למאמר זה של דר' גבריאל חיים כהן (ירושלים/בר אילן), הרב יואל בן נון, הרב שלמה ברין, הרב יונתן גרוסמן (אלון שבות), וילדינו ישי"י, אוריה, לאה, יאיר ושלומית.

² ראו גם במקבילות: "דָּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָכֶם וְקִצְרְתֶם אֶת קְצִירָהּ וְהִבֵּאתֶם אֶת עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל הַכֹּהֵן" (ויקרא כ"ג, י); "וְרֵאשִׁית עֲרֹסְתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַה' תְּרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם" (במדבר ט"ו, כא); "בְּכוֹרֵי כֹל אֲשֶׁר בְּאָרְצְךָ אֲשֶׁר יָבִיאוּ לַה' לֶךָ יִהְיֶה כֹל טָהוֹר בְּבִיתְךָ יִבְרָכְךָ מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה' בְּשִׁבְעַתֵיכֶם מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כֹּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ" (במדבר כ"ח, כו); "וְרֵאשִׁית דִּגְנְךָ תִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרְךָ וְרֵאשִׁית גֶּזַע צֹאנְךָ תִתֵּן לוֹ" (דברים י"ח, ד).

³ אפשר לראות בהבאת הביכורים כעין תיקון של חטא המרגלים: במקום החטא של המאסה בארץ ישראל, מביא האיכר עכשיו מראשית פרי אדמתו ומודה לה' על כל חסדיו שהביאוהו אל ארץ זבת חלב ודבש. לפי עיקרון זה אפשר להסביר את דברי המשנה במסכת ביכורים פרק ג משנה א': "כיצד מפרישין הבכורים? יורד אדם בתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה, אשכול שביכר, רמון שביכר – קושרו בגמי ואומר הרי אלו בכורים"; המשנה מונה דווקא את שלושת המינים: אשכול ענבים, רימונים ותאנים, כתיקון של הבאת ביכורים לחטא המרגלים, שהביאו דווקא שלושה מינים אלו מארץ ישראל: "וַיָּבֵאוּ עַד נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוּרָה וְאֶשְׁכֹּל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשְׂאֶהוּ בְמוֹט בְּשָׁנִים וּמִן הַרְמֹנִים וּמִן הַתְּאֵנִים" (במדבר י"ג, כג); כך מובא בפירושו של רבי מנחם זעמבא זצ"ל הי"ד מוורשה/פראגא בספרו **חידושי הגרמ"ז**, בני ברק תש"ס, עמ' קיז, סימן נ: "בענין מצות ביכורים – אי בשם האר"י ז"ל דמצות הבאת הביכורים היא תיקון לחטא המרגלים, דהרי המרגלים הוציאו דיבה על הארץ ומצות ביכורים ניתנה משום חיבת הארץ. והוסיף ע"ז הגרמ"ז זצ"ל דיש רמז לזה במשנה בביכורים פ"ג מ"א דאי"ש: 'אדם יורד בתוך שדהו, ורואה תאנה שבכרה, אשכול שביכר, רמון שביכר, קושרו בגמי ואומר הרי אלו בכורים'; הנה מוזכרים כאן השלושה מינים המוזכרים גם אצל המרגלים שאותם הם הביאו מארץ ישראל, והרמז להקשר שביניהן"; אני מודה לרב שלמה ברין שליט"א (אלון שבות), שהראה לי את הפירוש הנפלא הזה.

⁴ ראו למשל: "תבאמו וּתַטְעֵמוּ בְּהַר נַחֲלֵתְךָ מִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַת ה' מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנֵן יְדִיד" (שמות ט"ו, יז); "וְשִׁבְתִּי אֶת שְׁבוֹת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּבְנוֹ עָרִים נְשִׁמוֹת וְיִשְׁבּוּ וְנִטְעוּ כְרָמִים וְנִטְעוּ אֶת יַיִן וְעִשּׂוּ גִנוֹת וְאָכְלוּ אֶת פְּרִיָהֶם: וְנִטְעַתֶּם עַל אֲדָמָתְכֶם וְלֹא יִנְתְּשׁוּ עוֹד מֵעַל אֲדָמָתְכֶם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם אֲמַר ה' אֱלֹהֶיךָ" (עמוס ט', יד-טו); נטיעת הכרמים של בני ישראל בארץ ישראל קשורה לנטיעת ה' את בני ישראל באדמתם. (ראו למטה הערה **שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.**), ועוד.

ב. סמיכות פרשת ביכורים לפרשת עמלק⁵

פרשת ביכורים מופיעה מיד לאחר פרשת עמלק (דברים כ"ה, יז-יט) שבה נצטוו בני ישראל למחות את זכר עמלק לקראת תקופה של שלושה בארץ, והיא פותחת באופן מילולי באותם המושגים:

פרשת עמלק (דברים כ"ה, יט) וְהָיָה בְּהֵנִיחַ ה' אֶל־לְהִידֹ לְךָ מִכָּל אֲיִבֶיךָ מִסָּבִיב בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֶל־לְהִידֹ נָתַן לְךָ נַחְלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחָה אֶת זֵכֶר עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשָּׁכַח:	פרשת ביכורים (דברים כ"ו, א) וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֶל־לְהִידֹ נָתַן לְךָ נַחְלָה וִירִשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבְּתָּ בָּהּ:
--	---

מבחינה עניינית מתייחסת פרשת עמלק לכיבוש הארץ מידי אויביה, והפרשיות בהמשך חלות מיד לאחר כניסת ישראל לארצם (פרשת ביכורים, פרשת מעשר, כתיבת תורה, בניין המזבח); לפי זה יש סדר ורצף כרונולוגי לאורך פרשיות אלו.⁶ בדרך אחרת הסביר דון יצחק אברבנאל את סמיכות הפרשיות: "אחרי שזכר בפרשה של מעלה שיזכרו רשעת עמלק (דברים כ"ה, יז-ט), ואשר הרע עמהם כדי להשיב גמולו בראשו – זכר כאן שגם כן יזכרו הטובות שקבלו המה מהשם יתברך על כל אשר גמלם ורב טוב לבית ישראל, ולהודות לשמו עליו – יביאו לבית מקדשו הביכורים"; כלומר, לפי אברבנאל, רשעת עמלק מוצגת על דרך הניגוד לטוב שמשפיע ה' על עם ישראל היושב לבטח בארצו.⁷

ג. מילים מנחות בפרשת ביכורים

בפרשתנו יש כמה מילים מנחות, הנותנות משמעות מיוחדת למצוות הבאת הביכורים:

- השורש נ"נ מופיע בפרשתנו שבע פעמים והמילה מציינת את ברכת ה' לישראל ואת הבטחתו לתת להם את הארץ ואת פירותיה. רק באזכור האמצעי המשמעות של ה"נתינה" היא שונה לחלוטין: "וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמְצָרִים וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה"; נתינת הארץ, פירותיה וכל הטוב מאת ה' מהווה תיקון לנתינת העבדות והסבל של עם ישראל בשעבוד מצרים בגולה, ומקרא ביכורים של האיכר אכן מדגיש ניגוד זה.
- בהביאו את תבואת השדה למקדש, האיכר מודע לכך שה' הוא שהביא אותו לארץ ישראל. שש פעמים מופיע השורש ב"ו"א בפרשה והוא מציין את ברכת ה' לישראל ואת הודאת האיכר בהביאו את הביכורים למקדש כביכול בשלושה זוגות של פעלים: "תָּבֹא – תָּבִיא; וּבָאָה – בָּאתִי; וַיָּבֵאוּ – הֵבֵאתִי". המילה המנחה ממחישה את ההדדיות המיוחדת בין האיכר וה'.⁸

⁵ ראו יהודה שביב, "למיקומן של מצוות מקרא ביכורים ויודיו מעשרות", **מגדים**, י (תש"ן), עמ' 39-44.

⁶ לפי זה אפשר להבין הבדל לשוני עדין בין שתי הפרשיות: בפרשת עמלק הניסוח הוא "לְרִשְׁתָּהּ", כי עמלק מפריע לישראל במטרתם "לרשת" את הארץ, ולכן מצווה למחות את זכרם לצורך הירושה המתוכננת; בניגוד לכך בפרשת הביכורים מתבצעת למעשה הפעולה המעשית של ירושת הארץ באמצעות הישיבה בה, וכדי להדגיש את מצוות הירושה וקיומה בפועל של הירושה והישיבה בארץ ישראל על ידי הביכורים – הניסוח שונה במקצת: "וַיִּרְשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבְּתָּ בָּהּ"; ראו דוגמאות דומות: דברים ו', ז "ודברת בס" (פרשה ראשונה של קריאת שמע) לבין דברים י"א, יט: "ולמדס אתם את בניכם לדבר בס" ("פרשה שנייה"); דברים ל"א, יב-יג הבדל בין "ויראו את ה' אלהיכם" לבין "ולמדו ליראו את ה' אלהיכם".

⁷ גם בפרשת עמלק בסוף פרשת בשלח קיים אותו ניגוד בין עמלק מחד גיסא והמפגש עם יתרו מאידך גיסא; ראו משה דוד קאסוטו, **פירוש על ספר שמות**, מאגנס, ירושלים תשכ"ה, עמ' 145 ואילך. ניגוד זה בין רשעת אומות העולם ובין הבטחת ה' לישראל שישבו בארצם מתאים לביוגרפיה של דון יצחק אברבנאל: לאחר גירוש ספרד, דון יצחק אברבנאל גלה לארצות אחרות, אך השתוקק תמיד להגיע לארץ ישראל. בפירוש לפרשת ביכורים הוא כותב: "גם יעקב בזקנותו כשירד מצרימה עם בניו לא היה שם שוטר ומושל כי אם גר **ואורח נטה ללון** (על פי ירמיהו י"ד, ח) ... לא משלו בארץ מפני ריבויים גם לא נתעשרו שמה ... היו תמיד מעונים מהמצרים ומשועבדים"; על עצמו הוא כותב תיאור דומה מאוד ב"הקדמת המחבר" להגדה של פסח: "כי אפפו עלי רעות רבות ... וכל ספרי ומחמדי הטובים לקחו להם ... ואלך לנפשי והייתי נע ונד בארץ ואמלטה בעור שני **כאורח נטה ללון** (על פי ירמיהו י"ד, ח) מפני חרבות". המילים "**כאורח נטה ללון**" בפירושו ל"ארמי אובד אביו" מקבילות אפוא לתולדות חייו של המחבר. נראו לי שהרב יצחק אברבנאל, אשר הרבה להראות את האקטואליות של התורה בהקשרים רבים, מקיים בכך בראש פירושו להגדה של פסח את דרישת ההגדה: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא מצרים" (ראו גם למטה ליד הערה **שיגאה! הסימניה אינה מוגדרת**).

⁸ ראו בני גזונדהייט "פרשת התשובה (דברים ל')", **מגדים**, לב (תש"ס), עמ' 46-31; "שובה ישראל", עלון שבות לבוגרי ישיבת הר עציון יט (תשס"ד), עמוד 69-53.

- שם ה' מופיע ארבע-עשרה פעמים בפרשתנו הקצרה, להמחיש את קרבת ה' לעמו לאורך ההיסטוריה עד עצם היום הזה, והרי שמיעת ה' את קולנו במצרים היא המוקד של פרשת ביכורים (ראו למטה בפירוש של פסוק ז).

ד. פירוש הפסוקים

(א) **וְהָיָה כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וִירֵשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבְּתָהּ בָּהּ:**

הפתיחה לפרשתנו כמעט זהה לפתיחת פרשת המלך: **"כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיךָ נָתַן לָךְ וִירֵשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבְּתָהּ בָּהּ** וְאִמְרַתְּ אֲשִׁימָה עָלַי מִלֶּךְ כְּכֹל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סָבִיבְתֵי" (דברים י"ז, יד). בהשוואה לפרשת המלך, נתווספה בפרשת ביכורים המילה **"נַחֲלָה"** לאור ההקשר של הבאת ביכורים מה**"נַחֲלָה"** שהעניק ה' לכל איכר. פרשת המלך ופרשת ביכורים קשורות זו בזו בכך שאפילו האיכר הפשוט, בהביאו את ראשית פרי אדמתו לבית המקדש, דומה כביכול למלך.⁹ תיאור יציאת מצרים בפרשת ביכורים דומה מאוד לזה שמופיע בפנייתו של משה למלך אדום (ראו למטה בפירוש לפסוק ה), דהיינו תיאור היסטורי ומדיני של תולדות ישראל בפני מלכים.

(ב) **וְלִקְחַתְּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיֵא מֵאֲרֶצֶךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיךָ נָתַן לָךְ וְשָׂמְתָּ בִטָּנָא וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱ-לֹהֵיךָ לְשָׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם:**

ה"טָנָא" הוא הסל שבו מביאים את הפירות מהשדה: **"בְּרוּךְ טָנָאךָ וּמְשֹׂאֲרֶתְךָ"** (כ"ח, ה; כ"ח, יז). הבאת הביכורים למקדש דווקא בתוך טָנָא ממחישה את החוויה החקלאית של האיכר המביא את ראשית פרי אדמתו מהשדה ישירות לבית המקדש.¹⁰ הניסוח **"אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיךָ לְשָׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם"** מזכיר את הניסוח של קורבנות אחרים, ובכך ניתן למצוות הבאת ביכורים מעמד של הבאת קורבנות: **"כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שְׁבֵטֵיכֶם לְשׂוֹם אֶת שְׁמוֹ שָׁם לְשָׁכֵן תִּדְרָשׁוּ וּבֵאתָ שָׁמָּה: וְהִבֵּאתֶם שָׁמָּה עֲלֵתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם וְאֵת תְּרוֹמַת יְדְּכֶם וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְבְּתֵיכֶם וּבְכֹרֹת בְּקָרְכֶם וְצֹאנְכֶם"** (דברים י"ב, ה-ו).

(ג) **וּבֵאתָ אֶל הַכּוֹהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הֵהֵם וְאִמְרַתְּ אֵלָיו הַגִּדְתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֵיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְתֶת לְנוּ:**

העמידה מול הכוהן במקדש במקרא ביכורים דומה מאוד לניסוח בדברים י"ז, ט: **"וּבֵאתָ אֶל הַכּוֹהֵנִים הַלְוִיִּם וְאָל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הֵהֵם וְדַרְשֶׁתָּ וְהִגִּידוּ לָךְ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט"**; בשתי הפרשיות מלמד הכוהן ומורה תורה לעם ישראל, אך בפרשת הביכורים הכוהן מקיים את תפקידו בכך שהאיכר קורא בפניו את מקרא הביכורים.¹¹ דבריו של האיכר מזכירים את הבטחת ה' לישראל בתחילת סיפור יציאת מצרים: **"וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאָתִי אֶת יָדִי לְתֶת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לְכֶם מוֹרְשָׁה אֲנִי ה'"** (שמות ו', ח).

⁹ גם המשנה קובעת שהמלך מחויב להביא ביכורים: **"...אפילו ... המלך נוטל הסל על כתפו ונכנס עד שמגיע לעזרה..."** (משנה ביכורים פרק ג משנה ד).

¹⁰ על פי זה מובנים דברי המשנה, שהאיכרים מאזור ירושלים מביאים פירות טריים מהשדה: **"הקרובים מביאים התאנים והענבים, והרחוקים מביאים גרוגרות וצמוקים..."** (משנה ביכורים פרק ג משנה ג).

¹¹ וכך גם בספר יהושע כ', ו: **"וַיִּשָׁב עֵינֵי הַיָּהוָה אֶתְכֶם וְלִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לְכֶם מוֹרְשָׁה אֲנִי ה'..."** (שמות ו', ח).

מבחינת התוכן, האיכר מזכיר בפרשת ביכורים את יציאת בני ישראל ממצרים, ואכן מושגים רבים ואופייניים של פרשת בכורות משולבים בפרשת ביכורים, אך לחלקם יש משמעות חדשה:

פרשת ביכורים (דברים כ"ו, א-יא)	פרשת בכורות (שמות י"ג, א-טז)
<p>(א) וְהָיָה כִּי תֵבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וּיְרִשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבֶּתָּ בָּהּ: (ב) וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תֵּבִיא מֵאֲרֶצֶךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וְשִׁמַּתָּ בְּטֶנֶא וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁכֵן שָׁמוֹ שָׁם: (ג) וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הַהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הַגְּדִיתִי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאֲבֹתַי לָתֵת לָנוּ: (ד) וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֶיךָ: (ה) וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אֲבִד אֲבִי וַיִּרְדַּ מִצְרַיִמָּה וַיִּגְרֶ שָׁם בְּמַתִּי מֵעֵט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גְדוֹל עֲצוּם וָרֹב: (ו) וַיִּרְעוּ אֲתֵנּוּ הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנּוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה: (ז) וַנִּצְעַק אֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת עֲנֵינוּ וְאֶת עֲמַלְנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ: (ח) וַיִּוְצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה וּבִמְרָא גְדֹל וּבְאִתּוֹת וּבְמִפְתָּיִם: (ט) וַיְבָאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדִבְשׁ: (י) וְהִנֵּה הִנְּהָ הַבְּאֵתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי ה' וְהִנְחַתָּה לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ: (יא) וְשִׁמַּחְתָּ בְּכָל הַטוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבִיתְךָ אֶתָּה וְהַלְוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ:</p>	<p>(ב) קִדֵּשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֲדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא: ... (ג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זְכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יָצִאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּחֲזָק יָד הוֹצִיאָה ה' אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ: (ה) וְהָיָה כִּי יִבְיָאֵךְ ה' אֶל אֲרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאֲבֹתֶיךָ לָתֵת לָךְ אֲרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדִבְשׁ וְעֲבַדְתָּ אֶת הָעַבְדָּה הַזֹּאת בַּחֲדָשׁ הַזֶּה: ... (ח) וְהִגְדִּיתָ לְבָנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם: (ט) וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ כִּי בְיַד חֲזָקָה הוֹצֵאֲךָ ה' מִמִּצְרַיִם: (יא) וְהָיָה כִּי יִבְיָאֵךְ ה' אֶל אֲרֶץ הַכְּנַעֲנִי כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָךְ וּלְאֲבֹתֶיךָ וַיִּתְּנֶה לָךְ: (יב) וְהִעֲבַרְתָּ כָּל פֶּטֶר רֶחֶם לַה' וְכָל פֶּטֶר שֹׁגֵר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לָךְ הַזְּכָרִים לַה': (יג) וְכָל פֶּטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בִּשְׂהָ וְאִם לֹא תִפְדֶּה וְעֲרַפְתּוּ וְכָל בְּכוֹר אֲדָם בְּבִנְיָךְ תִּפְדֶּה: (יד) וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה זֹּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֲזָק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: (טו) וַיְהִי כִּי הִקְשָׁה פְרַעֲהוּ לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהַרְג ה' כָּל בְּכוֹר בְּאֲרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אֲדָם וְעַד בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לַה' כָּל פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים וְכָל בְּכוֹר בְּנֵי אִפְדָּה: (טז) וְהָיָה לְאוֹת עַל יָדְכָה וּלְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְּחֲזָק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם:</p>

מצוות "וְהִגְדִּיתָ" של ספר שמות (י"ג, ח) מתייחסת לעתיד, כשבני ישראל ייכנסו לארץ ישראל ויזכרו את עברם כעבדים ואת נסי ה' ביציאתם ממצרים. לכן מדגישה הפרשה את חובת הסיפור לילדים לדורות הבאים בארץ ישראל: "וְהִגְדִּיתָ לְבָנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם" (שמות י"ג, ח). מצווה זו מתקיימת ומתגשמת בדרך הטובה ביותר בספר דברים באמצעות הבאת הביכורים, כשהאיכר מביא מביכורי אדמתו ומכריז לפני הכוהן בבית המקדש: "הַגְּדִיתִי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאֲבֹתֵינוּ לָתֵת לָנוּ" (דברים כ"ו, ג); הדגש בפרשה זו מושם על תולדות האבות מיום צאתם מעבדות מצרים ועד בואם אל ארץ זבת חלב ודבש.

פרשת ביכורים סוגרת את המעגל של יציאת מצרים – העם היושב בארצו מביא ביכורים כזכר למכת בכורות במצרים; על ידי שימוש באותו שורש בכ"ר בניקוד ובמשמעות שונה רומזת התורה על הקשר בין מצוות בכורות ובין מצוות הבאת ביכורים,¹² והרי מסר זה נאמר במפורש בפי האיכר בהביאו את ראשית פרי האדמה: "אֲרָמִי אֲבִד אֲבִי וַיִּרְדַּ מִצְרַיִמָּה וַיִּגְרֶ שָׁם בְּמַתִּי מֵעֵט ... וַיְבָאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדִבְשׁ: וְעַתָּה הִנְּהָ הַבְּאֵתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי ה'..." (דברים כ"ו, א-יא).

נוסף על המושגים "וְהִגְדִּיתָ – הַגְּדִיתִי" והשימוש בשורש בכ"ר בשתי הפרשיות (אם כי בשינוי משמעות), ישנן מקבילות לשוניות רבות המקשרות בין מצוות הבאת ביכורים ובין יציאת מצרים (ראו בטבלה למעלה).

הַגְּדִיתִי – מסר מתוך מעשה והתנהגות: המושג "הַגְּדִיתִי" יכול להתפרש כאמירה מילולית, גילוי מידע,¹³ אך גם כמסר לא-מילולי העולה מתוך מעשה או התנהגות. כך למשל, כשדוד מתבודד בחדרו ובוכה על מות בנו אבשלום במקום לחגוג את הניצחון עם מפקדי הצבא שלו, יואב אומר לו: "...לֹאֲהַבָּה אֶת שִׁנְאֶיךָ וְלִשְׂנֹא אֶת אֲהַבְיָךְ כִּי הַגְּדִיתָ הַיּוֹם כִּי אֵין לָךְ שָׂרִים וְעֲבָדִים כִּי יַדְעִיתִי הַיּוֹם כִּי לֹא אֲבַשְׁלוּם חַי וְכִלְנוּ הַיּוֹם מֵתִים כִּי אָז יִשָּׁר בְּעֵינֶיךָ" (שמואל ב' י"ט, ז).¹⁴ גם

¹² הניגוד בין פרי האדמה ובכורות הצאן ידוע כבר מקין והבל: "וַיְהִי מִקֵּץ כָּבֵד מִקֵּץ הַבֵּל: וַיִּבְרָא קִין מִפְּרֵי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַה': וְהַבֵּל הֵבִיא גַם הוּא מִמִּכְרֹת צֹאנוּ וּמִחֲלִבְקָה וַיִּשַׁע ה' אֶל הַבֵּל וְאֶל מִנְחָתוֹ" (בראשית ד', ג-ד).
¹³ משמעות "הגדה" במקומות רבים במקרא היא לגלות דבר שלא ידוע, כדוגמת: "אֲחֻזָּה נָא לְכֶם חִידָה אִם הִגַּדְתֶּם לִּי אֹתָהּ לִי" (שופטים י"ד, יב). ראו גם בראשית י"ב, יח; כ"א, כו; ל"א, כז; יהושע ז', יט; שופטים ט"ז, יז-יח; נחמיה ב', יב, ועוד.
¹⁴ את הפירוש עם הדוגמה הזאת כבר הביא הספורנו בפירושו על הפסוק. גם בשמואל א' כ"ד, יח משמעות המילה "הגדת" היא לא מסר במילים דווקא, אלא "אמירה" בהתנהגות: "וְאֵתָה הַגְּדִיתָ הַיּוֹם אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֵתִי טוֹבָה אֶת אֲשֶׁר סָגַרְנִי ה' בְּיָדְךָ וְלֹא הִרְגְתִּי" (שמואל א' כ"ד, יח); המשמעות בפסוק זה היא מסר בלי מילים: "הגדת – ר"ל הראית לכל בראייה ברורה" (מצודת דוד שם).

בפרשת ביכורים, האיכר, בעצם הבאת הביכורים לירושלים בכל שנה ושנה, מבטא מחדש את ההודאה והשבח¹⁵ לה' על שהביאו לארץ ישראל לאכול מפרייה ולשבע מטובה: **"הַגְדַּתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְתָּיִנוּ לָתֵת לָנוּ"**. אמירת מילים אלו כשסל הביכורים של ארץ ישראל על כתפיו של האיכר היא לא רק אמירה בפה, אלא גם התנהגות בפועל שיש לה "אמירה" ברורה וחזקה, שאכן בני ישראל יושבים על אדמתם.¹⁶ הבנה זו של המילה "הַגְדַּתִּי" בפרשת ביכורים מלמדת גם על מצוות "הַגְדַּת לְבָבְךָ" של "הגדה" של פסח, כלומר שהכוונה היא לאו דווקא לאמירה במילים, אלא גם להתנהגות חווייתית.¹⁷

(ד) וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֵּנָא מִיָּדְךָ וְהֵנִיחוּ לְפָנֶי מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ:

תפקידו של הכוהן הוא להקשיב לאיכר המביא את ביכוריו לירושלים ולהביא את הטנא לפני מזבח ה'. בהקשבתו ובהדרכתו מקרב הכוהן את האיכר לה', מעודדו ועוזר לו להביע את רגשי התודה לה'.

(ה) וְעֵנִית וְאַמַּרְתָּ לְפָנֶי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אֲבִד אֲבִי וַיִּרְדַּ מִצְרַיִמָּה וַיִּגְרֶ שָׁם בְּמַתִּי מֵעֵט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גְדוֹל עָצוֹם וְרָב:

כאן מתחיל החלק השני של מקרא ביכורים (פסוקים ה-י). בחלק הראשון (פסוק ג) האיכר מודה על עצם הגעתו לארץ ישראל, שממנה הוא מביא היום את ראשית פרי אדמתו לבית המקדש. בחלק השני ישנה התבוננות מעמיקה יותר על עצם מעמד חגיגי זה מבחינה היסטורית, מאז יציאת בני ישראל מארץ מצרים עד עצם היום הזה. את הקריאה הראשונה קורא האיכר כשסלו עדיין על כתפיו, אך את הקריאה השנייה הוא קורא מול מזבח ה'. הפתיחה לחלק השני היא **"וְעֵנִית וְאַמַּרְתָּ"** בניגוד לפתיחה **"וְאַמַּרְתָּ אֵלָיו"** בחלק הראשון, כלומר יש כאן הסתכלות מעמיקה יותר.¹⁸

אֲרָמִי אֲבִד אֲבִי וַיִּרְדַּ מִצְרַיִמָּה וַיִּגְרֶ שָׁם בְּמַתִּי מֵעֵט – מספר פירושים הועלו למילים **"אֲרָמִי אֲבִד אֲבִי"**, והם שונים מבחינה תחבירית ובעיקר מבחינת משמעותם:¹⁹

- לכן הארמי (**"אֲרָמִי"** = נושא) ביקש להרוג (**"אֲבִד"** – פועל יוצא) את יעקב אבינו (**"אֲבִי"** = מושא);²⁰

¹⁵ תרגום ירושלמי מתרגם את המילים **"הַגְדַּתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ"**: **"אודינן ושבתין יומא הדין קדם ה' אלהא"**; ראו גם למטה ליד הערה 47.

¹⁶ כבר הרמב"ן על אתר מסביר את ה"סיפור" שבהגדת האיכר: **"הגדתי היום – בפרי הזה שהבאתי הגדתי והודיתי לשם א-להיך שהביאני לארץ אשר נשבע לאבותינו לתת לנו, והנה השם מקיים דבריו, ואני מודה ומשבח לשמו. וטעם הגדתי כמו ספרתי"**.

¹⁷ לאור פירוש זה על מצוות "והגדת" מובנים דברי המשנה: **"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים"**, והרמב"ם משנה שיונים קטנים אך משמעותיים, כדי להדגיש את הכלל של המשנה: **"בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר..."** (רמב"ם, הלכות חמץ ומצה, פרק ז הלכה ו; וכך גם בנוסח ההגדה של הרמב"ם); ראו פירושי הגרי"ד סולובייצק **"זמן חירותינו – מסות על חג הפסח ועל ההגדה"**, אלון שבות, מאוצר הרב, תשס"ז, עמוד 1-90.

¹⁸ ראו: **"וְעֵנִי וְאַמְרוּ וְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵנִינוּ לֹא רָאוּ"** (דברים כ"א, ז); **"וְעֵנִיתָ וְאַמַּרְתָּ כִּכָּהֵן יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו"** (דברים כ"ה, ט); **"וְעֵנִי הַלּוֹיִם וְאַמְרוּ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רֶם: ... וְעֵנִי כָּל הָעָם וְאַמְרוּ אָמֵן"** (דברים כ"ז, יד-טו); ראו **"ע"ע (דברים כ"ו, ה) מציע שני פירושים: "וענית – יתכן, שישאלו הכהנים לאמר: 'מה זה שהבאתי? על כן: 'וענית'; או כדמות תחלה, וכן יוען איוב הראשון' (איוב ג, ב) – לפי חז"ל נלמד מהשוואת המילה 'וענית' לדברים כ"ז, יד, שמקרא ביכורים הוא דווקא בלשון הקודש: "מקרא ביכורים כיצד? 'וענית ואמרת לפני ה' א-להיך', ולהלן הוא אומר: 'וענו הלוים ואמרו, מה להלן בלשון הקודש - אף כאן בלשון הקודש' במסכת (סוטה ל"ב ע"א); לפי זה יש כאן הצהרה במעמד חגיגי כמו בברכה וקללה של הר עיבל.**

¹⁹ ראו נחמה ליבוביץ, **עיונים בספר דברים**, ירושלים, ספריית אלינרהמחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה, תשנ"ד, עמ' 250-254; תודתי לרב דר' חנוך גמליאל (אלון שבות) על עזרתו במינוחים הדקדוקיים.

²⁰ כך מובא בספרי, ובעל ההגדה של פסח ורש"י דורשים ככה את הפסוק; לפי פירוש זה, רישא דקרא מדבר על גלות יעקב אצל לבן, אך המילים בהמשך הפסוק **"וַיִּרְדַּ מִצְרַיִמָּה וַיִּגְרֶ שָׁם"** מתארות את גלות יעקב במצרים, כפי שרש"י הסביר בפירושו על התורה בעקבות (ובלשונה של) ההגדה של פסח: **"ארמי אובד אבי - לבן בקש לעקור את הכל, כשרדף אחר יעקב, ובשביל שחשב לעשות - חשב לו המקום כאלו עשה, שאומות העולם חושב להם הקב"ה מחשבה [רעה] כמעשה; וירד מצרימה - ועוד אחרים באו עלינו לכלותנו, שאחרי זאת ירד יעקב למצרים..."**

- יעקב ("אָבִי" = נושא), שבא מארם נהריים ("אַרְמִי" = נושא) היה עני ("אָבִד" = תואר);²¹
- אבי אברהם ("אָבִי" = נושא) בא מארם נהריים ("אַרְמִי" = נושא) כמו שה אובד ("אָבִד" = תואר);²²
- נדידתם של הארמים ברחבי המזרח הקדום הייתה ידועה, ולעתים אף כשודדים ושופכי דמים. במקרא ביכורים האיכר מתאר ומשבח אפוא את ה' על הזכות של בני ישראל לשבת באדמתם, ולא להיות נודדים עוד כדוגמת הארמים במזרח הקדום. לפי פירוש זה המילים אינן מתייחסות לאברהם או ליעקב, אלא לתקופת הנדודים של האבות.²³

וַיְהִי שֵׁם לְגוֹי גָדוֹל עַצוֹם וְרָב – הַנִּיסוּחַ בַּפְּסוּקַיִם זֶה מְבוֹסָס עַל סֵפֶר שְׁמוֹת א', ז, ט: "וַיְבַנֵּי יִשְׂרָאֵל פְּרוֹ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאָד מְאֹד וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: ... וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים עִמּוֹ הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וַעֲצוֹם מִמֶּנּוּ". דברי השנאה של פרעה כלפי עם ישראל בשמות פרק א', מובאים כאן כברכת ה' לעם ישראל.

פרשת ביכורים – הצהרה היסטורית מדינית

התיאור של יציאת מצרים בפרשת הביכורים (דברים כ"ו, ה-י) דומה מאוד לתיאור ההיסטורי של שליחי בני ישראל אל מלך אדום (במדבר כ', טו-טז), כאשר משה ביקש ממנו לעבור בארצו. לאור הקשרם השונה של שני הסיפורים, קיימים הבדלים אופייניים בין שתי הפרשיות:

במדבר כ'	דברים כ"ו
(יד) וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקֵּדֶשׁ אֶל מֶלֶךְ אֲדוֹם כֹּה אָמַר אַחֲדָי יִשְׂרָאֵל אַתָּה יַדְעָתָ אֵת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מִצְּאֵתָנוּ: (טו) וַיִּרְדּוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרִימָה וַנִּשָּׁב בְּמִצְרַיִם יָמִים רַבִּים וַיִּרְעוּ לָנוּ מִצְרַיִם וְלֹאֲבֹתֵינוּ: (טז) וַנִּצְעַק אֶל ה' וַיִּשְׁמַע קִלְנוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיִּצְאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ בְּקֶדֶשׁ עִיר קָצָה גְבוּלָךְ: (יז) נַעֲבְרָה נָא בְּאַרְצְךָ לֹא נַעֲבֹר בְּשָׂדֶךָ וּבְכַרְם וְלֹא נִשְׁתֶּה מִי בָּאָר דְרָךְ הַמֶּלֶךְ נִלְךָ לֹא נִטָּה יָמִין וּשְׂמֹאלוֹ עַד אֲשֶׁר נַעֲבֹר גְבוּלָךְ:	(ה) וַעֲנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אַרְמִי אָבִד וַיִּרְדַּ מִצְרִימָה וַיִּגְרֶ שָׁם בְּמַתִּי מִעֵט וַיְהִי שֵׁם לְגוֹי גָדוֹל עַצוֹם וְרָב: (ו) וַיִּרְעוּ אֲתָנוּ הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה: (ז) וַנִּצְעַק אֶל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת עַנְיָנוּ וְאֶת עֲמַלְנוּ וְאֶת לַחֲצָנוּ: (ח) וַיִּצְאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה וּבְמִרְאָה גְדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמִפְתֵּיִם: (ט) וַיִּבְאֵנוּ אֶל הַמֶּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ: ...

ניתן למצוא הוכחות מסויימות לפירוש זה: בתורה רק בתואל ולבן נקראים "ארמיי" (בראשית כ"ה, כ; כ"ח, ה; ל"א, כ; כד); המקום היחיד בו התורה מזכירה מושגים בארמית הוא דברי לבן אל יעקב (בראשית ל"א, מז); התורה עצמה אכן משווה על ידי מקבילות לשוניות את בריחת יעקב מלבן ליציאת בני ישראל ממצרים:

בראשית ל"א, כב-כה: וַיִּגְדַּל לְלִבּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב: וַיִּקַּח אֶת אֶחָיו עִמּוֹ וַיִּרְדּוּ אַחֲרָיו דְרָךְ שְׁבַעַת יָמִים ... וַיִּשָּׁג לְבֹן אֶת יַעֲקֹב ...	שמות י"ד, ה-ט: וַיִּגְדַּל לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם ... וַיִּאָסֶר אֶת רַכְבּוֹ וְאֶת עַמּוֹ לְקַח עִמּוֹ: וַיַּחֲזֹק ה' אֶת לֵב פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדּוּ אַחֲרָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ... וַיִּרְדּוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁיִגוּ אוֹתָם חֲנִים עַל הָיָם ...
---	---

על שנתת לבן את יעקב כאב-טיפוס של שנתת ישראל – ראו דברי הגר"ד סולובייצק (הערה 17), עמ' 106-103.

²¹ כך פירש ראב"ע (דברים כ"ו, ה): "אובד אבי - מלת אובד מהפעלים שאינם יוצאים, ואילו היה ארמי על לבן, היה הכתוב אומר מאביד או מאבד. ועוד, מה טעם לאמר 'לבן בקש להאביד אבי', וירד מצרימה? ולבן לא סבב לרדת אל מצרים. והקרוב, שארמי הוא יעקב. כאילו אמר הכתוב: כאשר היה אבי בארם, היה אובד, והטעם - עני בלא ממון. וכן 'תנו שכר לאובד' (משלי ל"א, ו). והעד: 'ישתה וישכח רישו' (שם שם, ז). והנה הוא ארמי אובד היה אבי, והטעם, כי לא ירשתי הארץ מאבי כי עני היה כאשר בא אל ארם. גם גר היה במצרים, והוא היה במתי מעט, ואחר כך שב לגוי גדול, ואתה ה' הוצאתנו מעבדות ותתן לנו ארץ טובה".

²² כך פירש הרשב"ע (דברים כ"ו, ה): "ארמי אובד אבי - אבי אברהם ארמי היה, אובד וגולה מארץ ארם. כדכתיב 'לך לך מארצך', וכדכתיב 'ויחי כאשר התעו אותי א-להים מבית אבי' (בראשית כ', יג); לשון אובד ותועה - אחד הם באדם הגולה כדכתיב 'תעיתי כשה אובד בקש עבדך' (תהלים קי"ט, קעו), 'צאן אובדות היו עמי רועיהם התעו' (ירמיה ו', ז) - כלומר מארץ נכריה באו אבותינו לארץ הזאת ונתנה הקב"ה לנו".

²³ פירוש זה מובא בעולם התנ"ך לספר דברים על אתר (עמוד 198, טור אמצעי); פירוש זה מתאים לתיאור שבספר יהושע כ"ד, ב ואילך: "ויאמר 'הושע אל כל העם כה אמר ה' אלהי ישראל בעבר הנהר ישובו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ונעבדו אלהים אחרים".

● בשליחת משה את המלאכים אל מלך אדום מודגשת "כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מִצָּאֲתָנוּ", דהיינו בתקופת שהייתם של בני ישראל במצרים "יָמִים רַבִּים" כשהמצרים הרעו לנו "וְלֹאֲבִיתֵינוּ" (פסוק טו); ה' "שלח" "מלאך" אל בני ישראל, שהוציא אותם בהצלחה ממצרים (פסוק טז) וגם משה "שולח" היום "מלאכים" אל מלך אדום (פסוק יד). פרטים רבים הנוגעים ליציאת מצרים אינם נמסרים כלל בתיאור משה למלך אדום, ובהם גם השגחת ה' המיוחדת על בני ישראל בזמן יציאת מצרים.

● בפרשת ביכורים מדגיש האיכר דווקא את כל הנסים והנפלאות של בני ישראל מאז יציאת מצרים עד היום, הכוללים את הפרטים הבאים: התעצמות בני ישראל במצרים והפיכתם "לְגוֹי גָדוֹל עָצוּם וְרַב" (פסוק ה); פרטים על העבדות הקשה של בני ישראל במצרים (פסוק ו); תשועת ה' לבני ישראל במצרים (פסוק ז), הנסים והנפלאות בזמן יציאת מצרים (פסוק ח) עד בואם של בני ישראל לארץ זבת חלב ודבש, שממנה האיכר מביא את ראשית פירותיו לה' (פסוק ט). עיקר המסר של פרשת ביכורים הוא ההודאה והשבח לה', ולכן הם מופיעים כאן, שלא כמו בדברי משה אל מלך אדום שם הם לא רלוונטיים ולכן מושמטים.

התיאור ההיסטורי והמדיני של מלאכי משה למלך אדום (במדבר כ') הוא גם יסוד החוויה של האיכר היושב בארצו והמביא את ראשית פרי האדמה לה' למקדש בירושלים (דברים כ"ו). הבדלים אלו מובנים על פי הקשרן ואופיין השונה של שתי הפרשיות.²⁴

(ו) וַיִּרְעוּ אֶתְנוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה:

הניסוח בפסוק זה מבוסס על שמות א', יא-יד: "וַיִּשְׁמְעוּ עָלָיו שְׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוּ בְּסִבְלָתָם ... וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבָנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בְּשֹׁדָה אֶת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בְּהֶם בְּפָרֹךְ".

(ז) וַנִּצְעַק אֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וַיֵּרָא אֶת עֲנֵינוּ וְאֶת עֲמַלְנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ:

הניסוח בפסוק זה מבוסס על שמות ב', כג-כה: "וַיְהִי בְיָמֵים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעְקוּ וַתַּעַל שְׁוַעְתָּם אֵל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה: וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹהִים".

מקרא ביכורים בנוי בצורה אמנותית, במבנה כיאסטי בעל שלוש צלעות החוזרות בסדר הפוך ([א]-[ב]-[ג]-[ד]-[ה]-[ו]-[ז]-[ח]-[ט]-[י]). הירידה למצרים [א] מתוארת אל מול הכניסה לארץ ישראל [א']; השעבוד במצרים [ב] בניגוד ליציאה ממצרים [ב']; והתחינה אל ה' [ג] מול השגחת ה' לסבלם של ישראל [ג']; במרכזו של המבנה הכיאסטי עומדות המילים: "וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ". מבנה כיאסטי שכיון במקרא, והיפוך הסדר אכן מביע בצורה ספרותית את הכלל: "מִתְחִיל בְּגִנוּת וּמִסִּים בְּשִׁבְח" (משנה פסחים פרק ד משנה ד).²⁵

(ח) וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה וּבְמַרְא גָדֹל וּבְאִתּוֹת וּבְמִפְתֵּיִם:

²⁴ לפי אופי שונה זה של שני התיאורים מובן גם ההבדל בין לשון "וַיִּרְעוּ לָנוּ מִצְרַיִם וְלֹאֲבִיתֵנוּ" (במדבר כ', טו) ובין "וַיִּרְעוּ אֶתְנוּ הַמִּצְרִים" (דברים כ"ו, ו): כלפי מלך אדום מתארים בני ישראל את הסבל והנזק הישיר של מצרים אשר גורם לחולשתם ולכוונתם לעלות בהקדם לארצם; בפרשת ביכורים מתאר האיכר את התדמית השלילית שהמצרים גרמו לבני ישראל בנכר, אך היום זכה עם ישראל לשבת בארץ זבת חלב ודבש.

במקרא ביכורים מספר האיכר את תולדות ישראל במצרים ואת הצלת ה' הנסית, עד כניסת בני ישראל בחסדי ה' לארץ ישראל והבאתם את ראשית ביכורי האדמה למקדש ה' לירושלים. גם בתשובתו לבן החכם, האב מספר את תולדות בני ישראל במצרים, שבעקבותיהם אנו מחויבים לקיים תורה ומצוות (דברים ו', כ-כה). אפשר למצוא מקבילות רבות בין שתי הפרשיות, אך ההבדלים מלמדים גם על האופי השונה של הפרשיות:

דברים ו'	דברים ו'
(ה) וענית ואמרת לפני ה' אלהיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה	(כ) כי ישאלך בנד מחר לאמר מה העדות והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם:
ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב:	(כא) ואמרת לבנד עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה:
(ו) וירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבדה קשה:	(כב) ויתן ה' אותות ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו:
(ז) ונצעק אל ה' אלהי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו:	(כג) ואתנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו:
(ח) ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאותות ובמפתים: (ט) ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש...	(כד) ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה לראו את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיתנו כהיום הזה:
	(כה) וידקה תקה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו:

- בתשובה לבן החכם קיום המצוות הוא העיקר, ואין פירוט של ירידת בני ישראל למצרים, של השעבוד למצרים ושל תפילת ישראל אל ה'.

- במקרא ביכורים מתאר האיכר גם את ירידת ישראל לגלות מצרים ואת השתלשלות השעבוד, את צעקת בני ישראל אל ה' ("מתחיל בגנות"), ובעקבות כך את הוצאת ה' אותנו ממצרים – כל זאת כביטוי לקרבת ה' שהחלה בהצלה הנסית ממצרים²⁶ עד הבאתנו אל ארץ זבת חלב ודבש, וממנה האיכר מביא היום את ביכורי פרי אדמתו לה' ומשבח אותו על השגחתו הנפלאה ("ומסים בשבח").

פרשת ביכורים מצטטת את תשובת האב לבן החכם, אך במקרא ביכורים ישנה הסתכלות היסטורית רחבה יותר הבוחנת את האירועים מאז ירידת בני ישראל לשעבוד מצרים עד ישיבתם בארץ זבת חלב ודבש, ובעקבות כך פרשת ביכורים נבחרה למדרש של ה"הגדה" של פסח על פי העיקרון: "מתחיל בגנות ומסים בשבח" (משנה פסחים פרק ד משנה

ד).²⁷

(ט) ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש:

ארץ זבת חלב ודבש – כינוי זה לארץ ישראל, שנזכר לראשונה בסיפור הסנה, יוצר מעין סגירת מעגל ליציאת בני ישראל ממצרים: "ונארח להצילו מיד מצרים ולהעלתו מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש אל מקום הפנעני והחתי והאמרי והפריזי והחוי והיבוסים" (שמות ג', ח).²⁸

²⁵ ראו גם למטה בדיון על "הגדה של פסח" ליד הערה שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת..

²⁶ יציאת מצרים מתוארת בפרשת ביכורים בצורה נסית יותר ומפרטת את הנהגת ה' גם לעיני העמים עד כניסתם לארץ ישראל; ראו גם: "או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת פאות ובמפתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרע נטויה ובמוציאים גדלים ככל אשר עשה לך ה' אלהיכם במצרים לעיניך" (דברים ד', לד); "כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם: לא תירא מהם זכר תזכר את אשר עשה ה' אלהיך לפרעה ולכל מצרים: המסת הגדלת אשר ראו עיניך והאות והמפתים והיד החזקה והזרע הנטויה אשר הוציאת ה' אלהיך בן יעשה ה' אלהיך לכל העמים אשר אתה גרא מפניהם" (דברים ז', יז-יט).

²⁷ ראו גם יוסף תבורי, פסח דורות – פרקים בתולדות ליל הסדר, הוצאת הקיבוץ המאוחד, ספריית הילל בן חיים, תל אביב 1996, עמ' 359-350; ראו גם למטה בדיון על "הגדה של פסח" ליד הערה שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת..

²⁸ ראו גם שמות ג', יז; י"ג, ה'; ל"ג, ג, ועוד. מושג זה מופיע גם בפרשה הבאה: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש" (דברים כ"ו, טו).

ההדגשה המיוחדת – "...המקום הזה ... הארץ הזאת..." – משדרת תחושה של הכרת הטוב ושל חוויה קיומית-עשוית. הנני עומד במקום זה ממש בארץ הזאת, אומר האיכר, ומשבח את בוראי על כך, תוך כדי הצבעה קונקרטי על הארץ הזאת והמקום הזה.²⁹

(ו) ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה' והנחתו לפני ה' אלהיך והשתחווית לפני ה' אלהיך:

האדמה אשר נתתה לי ה' – לאורך פרשת ביכורים מתפתח תהליך משמעותי בדברי האיכר: האיכר מתאר את תולדות עם ישראל מאז יציאת מצרים עד בואם אל ארץ נושבת (פסוק ט). בתחילה מתוארת הארץ כארץ האבות בלבד: "כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו" (פסוק ג); אך באמצעות הבאת ביכורים מנחלתו האישית האיכר מתחבר גם הוא לשרשרת והופך להיות חוליה נוספת של תולדות ישראל מאז יציאת מצרים ועד היום, כשעם ישראל יושב לבטח בארצו.³⁰ כשהאיכר מביא את ביכורי אדמתו למקדש ה' בירושלים, הוא מתייחס ל"אדמה אשר נתתה לי ה'" (פסוק ו), המבטאת את הקשר והחוויה האישיים שלו; בכל שנה הוא מצהיר "כאילו הוא עצמו יצא ממצרים" וזכה להיכנס לאחר שנות גלותו בנכר לארץ זבת חלב ודבש.³¹

והנחתו לפני ה' אלהיך – הכוהן הניח את הטנא לפני המזבח עוד לפני מקרא ביכורים (פסוק ד), ולכן מילים אלו, המוזכרות שוב לאחר מקרא ביכורים, נראות לכאורה כחזרה על ההנחה שכבר התבצעה קודם לכן.

- יש אומרים שמדובר על הנחה אחת בשעת מקרא של פרשת ביכורים, והנחה שנייה בגמר הקריאה בזמן ההשתחוויה קודם שהאיכר נפנה לילך;³²
- יש מפרשים שמשמעות המושג שונה בפסוקינו: "והנחתו הוא מלשון עזיבה כמו 'ותנח בגדו אצלה' (בראשית ל"ט, טז) שהוא נרדף 'ויצוב בגדו אצלי' (שם טו, יח)."³³
- לדעתי ההנחה הכפולה באה ללמד מסר חשוב בהבאת הביכורים: במקרא הראשון האיכר מגיע ישירות מן השדה עם סל הפירות על כתפיו; הכוהן מקבל את פניו במקדש ולוקח ממנו את הטנא, כדי להכניסו ולקרבו לעמוד לפני מזבח ה' – "ולקח הפהון הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלהיך" (פסוק ד); שונה לחלוטין היא ההנחה השנייה, כאשר האיכר התקרב בעזרת הכוהן למזבח ה', קרא את החלק הארוך והמפורט יותר של מקרא הביכורים (פסוקים ה-י) וזרכה הוא אישית התקרב והתחבר לה'; בעקבות כך הוא בעצמו מצהיר על זהותו ההיסטורית באמצעות ראשית פרי אדמתו, ובשלב זה האיכר הוא שמניח את הסל לפני ה' ומשתחוה לפניו מתוך רגשי תודה אישיים (פסוק ו), כדי לשמוח עם בני ביתו (פסוק יא). ההנחה הראשונה היא אפוא על ידי הכוהן, המקבל את האיכר בבית המקדש, וההנחה השנייה היא התקרבותו האישית של האיכר אל ה'.³⁴

²⁹ בשם הרב יונתן גרוסמן; ראו גם בראשית ל"א, נב; שמות י"ג, ה; במדבר י"ד, לה; דברים כ"ח, נח, ועוד.

³⁰ ראו בדומה דברים ה', ב-ג: "ה' אלהינו כרת עמנו ברית בחרב: לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת כי אבותנו אָנחנו אָלה פה היום קָלנו חיים"; זיכרון העבר הוא למעשה הזדמנות להתחבר כחוליה חדשה בתולדות ישראל, וזו למשל משמעות המילה באנגלית: to remember, דהיינו "להתחבר מחדש" = re-member.

³¹ לפי זה קבעו חז"ל בהגדה של פסח את הכלל של סיפור יציאת מצרים: "בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיֵּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם... " (משנה פסחים פרק י משנה ה).

³² ראו בפירוש האברבנאל, בפירוש 'דעת מקרא', ועוד.

³³ דעת האברבנאל, וכך תרגמו גם השבעים "ישים אותו" (פסוק ד) ואחר כך "ישאיר אותו" (פסוק ו).

³⁴ וכך הסבירו גם חז"ל, ובעקבותיהם רש"י: "מגיד שנטלו אחר הנחת הכהן ואחזו בידו כשהוא קורא וחוזר ומניף (סוכה מז ע"ב)".

כמדרש מתאים ל"הגדה" של פסח,⁴² וייתכן שהפרשה היתה חלק של סיפור יציאת מצרים כבר בימי יאשיהו. פרשת ביכורים כוללת ומציגה בצורה יפה וחגיגית הרבה מרכיבים ומוטיבים מרכזיים של ההגדה של פסח.⁴³ בניגוד למשנה המקבילה (באופן מילולי!) במסכת ביכורים המתייחסת ל**מקרא** ביכורים, המצווה בפסח היא דווקא ל**דרוש** את פרשת ביכורים. כלומר המשנה מבחינה בין מעמדו ותפקידו של מקרא חווייתי בחג הביכורים בבית המקדש כשסל הפירות על כתפו של הקורא, ובין דרישה עיונית ומעמיקה של אותה הפרשה במסגרת הגדה וסיפור של יציאת מצרים בפסח:

משנה פסחים פרק י משנה ד:	משנה ביכורים פרק ג משנה ו:
"מִתְחִיל בְּגָנוֹת וּמְסִים בְּשֶׁבַח,	"...וְכֹהֵן מְנִיחַ יָדוֹ תַּחְתָּיו וּמְנִיפוֹ,
וְדוֹרֵשׁ מֵאַרְמֵי אוֹבֵד אָבִי עַד שֵׁיגְמוֹר כָּל הַפָּרָשָׁה כְּלָה"	וְקוֹרֵא מֵאַרְמֵי אוֹבֵד אָבִי עַד שֶׁהוּא גּוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה..."

ישנם שיקולים רבים המצדיקים את בחירת פרשת ביכורים כבסיס למדרש סיפור יציאת מצרים, כדי לקיים את מצוות "והגדת לבנך" בהגדה של פסח:⁴⁴

- בניגוד לתיאורים המופיעים בספר שמות, פרשת ביכורים נותנת משמעות היסטורית ודתית רחבה ומעמיקה יותר ליציאת מצרים; השיא של יציאת מצרים הוא תיאור הבאת הביכורים מארץ ישראל לבית המקדש וקריאת מקרא ביכורים במעמד חגיגי; פרשת ביכורים מפרטת בצורה מוצלחת ביותר את הכלל "מִתְחִיל בְּגָנוֹת וּמְסִים בְּשֶׁבַח", והרי גם במקרא היא מופיעה לאחר פרשת עמלק, המזכירה את האכזריות של עמלק בצאת ישראל ממצרים.
- בפרשת ביכורים האיכר בארץ ישראל מצליח להתחבר לתולדות עמו בדורות קודמים, וכך גם בסיפור יציאת מצרים אנו חייבים להתחבר לאירועי העבר ולהרגיש את עצמנו כחלק מאותו הדור שיצא מעבדות לחירות; אין פרשה מתאימה יותר מאשר פרשת ביכורים לספר את יציאת מצרים לפי דרישת המשנה: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים".
- כבר במעמד הסנה (שמות ג', ה, יז) ובארבע לשונות של גאולה (שמות ו', ח) הכניסה לארץ זבת חלב ודבש היא המטרה והסיום של יציאת מצרים.
- ספירת העומר מקשרת ומחברת את פסח לחג השבועות, דהיינו היציאה ממצרים מסתיימת רק כשבני ישראל מביאים את ראשית פרי האדמה בארץ ישראל לכוהן.⁴⁵
- בפרשת "והגדת לבנך" של פסח מדובר על מצוות בכורות בגלל מכת בכורות; לאחר הכניסה לארץ ישראל השורש בכ"ר משתנה למצוות "ביכורים", דהיינו עם היושב לבטח בארצו ומביא את ראשית פרי אדמתו; העם הפך מנוודים לאנשי אדמה שהעיסוק בחקלאות מצליח בידם, וזהו הנושא המרכזי של מקרא ביכורים.⁴⁶
- באופן מילולי יש מעין "גזירה שווה" בין פסח ובין פרשת ביכורים: מצוות "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ" של מצוות סיפור יציאת מצרים (שמות י"ג, ח) מתקיימת בצורה הטובה והאמיתית ביותר באמצעות הצהרת האיכר המביא את הביכורים לכוהן: "הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לְה' אֱלֹהֵיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ" (דברים כ"ו, ג), ולפי תרגום הירושלמי בספר דברים

42 ראו דוד הנשקה "מדרש ארמי אוֹבֵד אַבִּי", סידרא, ד (תשמ"ח), עמוד 33-25.
 43 ראו אפרים אלימלך אורבך דיון על ספרו של דר' דניאל גולדשמידט בקרית ספר (לו), עמוד 5-144.
 44 ראו דניאל גולדשמידט "הגדה של פסח", ירושלים, מוסד ביאליק, תש"ך, עמוד 30 ואילך.
 45 ראו למשל יהושע ה', ט: "וַיֹּאמֶר ה' אֵל יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם גְּלוֹתֵי אֶת חֶרְפַּת מִצְרַיִם מֵעַלְיֵכֶם".
 46 ראו גם למעלה בפירוש על פסוק ג כולל הטבלה.

המשמעות היא אכן להודות ולשבח;⁴⁷ ה"הגדה" בפרשת ביכורים מדגישה את ההודאה ואת השבח לאחר שעבוד מצרים.

- מקרא ביכורים בהקשר של יציאת מצרים מתאים לעיקרון של המשנה: "מתחיל בגנות ומסיים בשבח"⁴⁸.
- בהגדה של פסח, לאחר מקרא ביכורים, מוסיפים את שני הפיוטים "דיינו" ו"כמה מעלות טובות למקום עלינו", אשר היו ביסודם שירים של האיכר המביא את הביכורים לבית המקדש; ב"חמש עשרה מעלות" – כמספר המעלות בבית המקדש וכמספר שירי המעלות בספר תהלים ק"כ-קל"ד – מתוארות דרכי ההנהגה של ה' את עם ישראל מיציאת מצרים עד בניין בית הבחירה בירושלים, בדיוק כפי שהנהגה זו מתוארת בפרשת הביכורים.
- לאחר הבאת הביכורים השמחה בכל הטוב בירושלים משתפת גם את "הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ" (דברים כ"ו, יא), שאינו מופיע בפסוקים מקבילים; סיפור יציאת מצרים, שבו בני ישראל עצמם היו גרים במצרים ("וַיֵּרֶד מִצְרָיִם וַיְגֵר שָׁם בְּמִתֵּי מֵעֵט" – כ"ו, ה) מחייב את הניצולים לדאוג בעתיד לאותם החלשים בחברה,⁴⁹ ודווקא בשמחה על השפע החקלאי יש להזמין ולצרף גם את "הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ". על פי עיקרון זה, גם המשנה בתחילת פרק ערבי פסחים (פרק י משנה א) דורשת לדאוג גם לעני: "ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי", ובתחילת הסדר, כשרואים את ה"לחמא עניא" – מזמינים את העניים לסעוד יחד אתנו: "כל דצריך ייתי ויאכל". הזיכרון ההיסטורי מחייב אותנו לדאוג לנצרכים ולנוזקים.

לפי שיקולים אלו מובנת הפיכת פרשת ביכורים לטקסט המרכזי של סיפור יציאת מצרים, המשמש גם כבסיס לדרשות נוספות בהגדה של פסח על פי המשנה בפסחים; סביר שכבר לפני תקופת המשנה שימשה פרשה זו, שהייתה שגורה בפי העם מאירוע הבאת הביכורים, גם לסיפור יציאת מצרים בפסח.

לפי המשנה, המדרש בהגדה כולל את "כָּל הַפְּרָשָׁה כְּלָה", ולפי ניתוח הפרשה למעלה מסתבר שקריאת כל הפרשה עד תומה היא אכן מתאימה ומתבקשת, כדי לסיים את ההגדה בשבח של יציאת מצרים עם הבאת הביכורים לארץ ישראל (דברים כ"ו, ט-י). בכל זאת, המדרש בהגדות שלנו מסתיים בסוף פסוק ח, ואינו כולל את "כל הפרשה כולה" כדרישתה המפורשת של המשנה; הרב פרופ' דוד צבי הופמן הסביר, שלאחר חורבן הבית וגלות ישראל מעל אדמתם פסוקים ט-י אינם מתאימים, כי הם לא היו רלוונטיים בגלות לאחר חורבן הבית, ולכן פסוקים אלה נשמטו מנוסח ההגדה, אך סביר שלפני החורבן אכן כללו את "כל הפרשה כולה" בהגדה של פסח.⁵⁰

⁴⁷ על פי זה מובן גם הנוסח "להודות ... לשבח" במשנה בפסחים פרק י משנה ה, וכיוון שקריאת ההלל היא הביטוי המעשי בהגדה, נתווספה גם המילה "להלל" בלשון המשנה: "לפיכך אנחנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הניסים האלו הוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפילה לאור גדול ומשעבוד לגאולה ונאמר לפניו הללויה".

⁴⁸ וכך פירש רבי שמעון בן צמח דוראן (רשב"ץ) ב"פירוש ההגדה" (ד"ה "כמה מעלות"): "כמה מעלות טובות למקום עלינו וגו'. לפי שאחר שאלת הבן מה נשתנה הלילה הזה, הוצרכנו להתחיל בגנות ולומר 'עבדים היינו לפרעה במצרים' והוצרכנו לסיים בשבח ולדרוש פרשת מקרא בכורים והיא 'מארמי אובד אבי עד סוף הפרשה' ודרשנו אותה עד ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה וגומר' ובסוף אלו הפסוקים יש 'ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ... ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה' – על כן אנו מסיימין בשבח 'כמה מעלות טובות למקום עלינו' קודם שהבאנו גרגיר זה של תאנה או אשכול זה של ענבים והקב"ה מתרצה לנו במתנה קטנה כזאת פרעון לכל הטובות שעשה עמנו קודם שהבאנו הפרי הזה, וזה מרחמי שמים המרובים ואמרנו כי הרבה טובות יש למקום עלינו עד שבאנו אל בית המקדש להביא לו זה הפרי"; ראו גם אצל תבורי שם (הערה 27), עמוד 358.

⁴⁹ נחמה לייבוביץ, **עיונים חדשים בספר שמות**, ההסתדרות הציונית העולמית, ירושלים תש"ל, עמ' 15-22.

⁵⁰ ראו אצל גולדשמידט (הערה 44) עמוד 30 ואילך, ואצל תבורי (הערה 27) עמוד 358.